

Financijske potpore studentima u sustavu visokog obrazovanja u Hrvatskoj

JELENA BUDAK*
SUNČANA SLIJEPČEVIĆ
SANDRA ŠVALJEK
Ekonomski institut, Zagreb
Zagreb, Hrvatska

Stručni rad
UDK: 378.3(497.5)
doi: 10.3935/rsp.v17i2.921
Primljeno: prosinac 2009.

Financiranje visokog obrazovanja u Hrvatskoj je, kao i u većini zemalja Europske unije (EU), tradicionalno oslonjeno na državno financiranje koje pokriva velik dio troškova akademskih i neakademskih usluga. Privatno sufinanciranje, međutim, postaje sve značajnije, a modeli financiranja visokog obrazovanja u europskim zemljama razlikuju se upravo po omjeru udjela privatnih izdataka i udjela neizravnih državnih potpora. Poticanje studentskog standarda neizravnim državnim potporama kroz subvencioniranje smještaja, prehrane i ostalih usluga, kao i subvencioniranje školarina i studentskih kredita dio su socijalne politike zemlje.

Cilj je rada pružiti uvid u europsku praksu potpora studentima u sustavu visokog obrazovanja te ispitati vrste i opseg financijskih potpora studentima u Republici Hrvatskoj. S obzirom na nedostatak relevantnih podataka koji bi omogućili usporednu analizu hrvatskog modela u odnosu na europske zemlje, u zaključku se identificira poželjan put istraživanja ove teme.

Ključne riječi: obrazovanje, financijske potpore, studentski standard, europska praksa.

UVOD

U Republici Hrvatskoj javna je rasprava o financiranju visokog obrazovanja usredotočena ponajprije na pitanje financiranja školarina. Visoko obrazovanje, međutim, povlači i niz dodatnih troškova koje u toj raspravi ne bi trebalo zanemariti. Nadalje, u javnoj raspravi najčešće izostaje sagledavanje koristi od visokoga obrazovanja za pojedinca i društvo u cjelini. Za pretpostaviti je kako bi sveobuhvatni pristup

analizi ukupnih pojedinačnih i društvenih koristi i troškova visokog obrazovanja doprinio kvaliteti rasprave te nalaženju sustavnih rješenja problema financiranja visokog obrazovanja kao i odgovarajućih mjera socijalne, obrazovne i ekonomske politike. Ovaj rad ima za cilj upozoriti na ukupnost troškova visokog obrazovanja, pružiti uvid u europsku praksu financijskog podupiranja visokog obrazovanja te opisati vrste i opseg financijskih potpora studentima u Republici Hrvatskoj.

* Jelena Budak, Ekonomski institut, Zagreb /The Institute of Economics, Zagreb, Trg J.F. Kennedyja 7 p.p. 149, 10 000 Zagreb, Hrvatska/Croatia, jbudak@eizg.hr

Iako su u europskim zemljama javni izvori financiranja pretežiti izvor financiranja visokog obrazovanja, udio privatnih izvora u nekim europskim zemljama doseže i do 30% ukupnih izdataka za visoko obrazovanje (Eurostat, 2009.). U 2006. godini se, u čitavoj EU-27, prosječno 79% proračuna visokoškolskih ustanova financiralo iz javnih izvora (središnja i lokalna vlast), 19% iz privatnih izvora financiranja (studenti i kućanstva, poduzeća i neprofitne organizacije), a 2% iz međunarodnih izvora financiranja. Privatno sufinanciranje usluga visokog obrazovanja postaje sve značajnije, pa potražnja za uslugama visokog obrazovanja i dostupnost studiranja ovisi o raspoloživom dohotku studenata. Raspoloživi dohodak pak ovisi o razini obiteljskog dohotka, subvencioniranim cijenama, uvjetima studenskih kredita, dostupnosti stipendija, poreznim olakšicama te o razini drugih vrsta financijskih potpora visokom obrazovanju.

Model razdiobe troškova (engl. *cost-sharing model*) prisutan je u različitim kombinacijama u svim europskim zemljama (Teixiera i sur., 2006.). Javni izdaci za visoko obrazovanje alociraju se na dva osnovna načina: izravnim financiranjem visokoškolskih ustanova¹ i neizravnim financiranjem. Heterogenost modela financiranja studija osobito je izražena u dijelu javnog financiranja koji se usmjerava kroz neizravne državne potpore čija je osnovna funkcija upravo povećanje raspoloživog dohotka studenta (Vehovec, 2009.). Neizravno financiranje obuhvaća sve oblike financijske potpore studentima u obliku školarina, nepovratnih kredita, zajmova

iz javnih izvora i slično. Takve potpore spadaju u horizontalne državne potpore koje koriste studenti, njihove obitelji ili kućanstva, kao krajnji korisnici. Horizontalna distribucija potpora utječe na ukupnu potražnju, omogućava širi pristup skupinama nižih dohodovnih razina i pruža financijsku nezavisnost studenata. Neizravne državne potpore su politički i ekonomski legitiman financijski instrument pomoći studentima koji se distribuira kroz sustav stipendiranja i kreditiranja te pomoć obiteljima kroz sustav poreznih olakšica. Kriteriji za dodjelu neizravne državne potpore ili financijske pomoći različiti su. Najčešće je osnovni kriterij za dodjelu potpore studentski status, socijalni kriterij te zasluge. Osim toga, također se mogu dodjeljivati potpore koje uvažavaju neke druge ciljeve i kriterije. U takve potpore spadaju one usmjerene određenim geografskim područjima ili posebnim skupinama stanovništva kao što su studenti s invaliditetom i studenti – djeca ratnih veterana.

U ovom radu predstavljeni europski modeli potpora studentskom standardu subvencioniranjem smještaja, prehrane i ostalih usluga te subvencioniranja školarina i studenskih kredita mogli bi poslužiti kao okvir za osmišljavanje sustava potpora studentima u Hrvatskoj. No, osmišljavanje primjerenog sustava potpora studentima zahtijevalo bi također i dobivanje potpunog uvida u značajke studentske populacije. U Hrvatskoj se za sada ne provodi istraživanje socio-ekonomskih karakteristika studentske populacije kakvo je uobičajeno u EU-u (istraživanje EUROSTUDENT)². To ne samo da ograničava vođenje socijal-

¹ Za pokriće troškova akademskog osoblja i ostalih troškova obavljanja osnovnih obrazovnih aktivnosti te eventualnih troškova istraživanja i razvoja koje ustanove provode i troškova usluga koje ustanove pružaju studentima (sport i rekreacija, prehrana, smještaj).

² U posljednjem trećem krugu istraživanja EUROSTUDENT III 2008., sudjelovala je 21 europska zemlja koja je standardiziranim upitnikom prikupila podatke o demografskim, sociološkim i ekonomskim obilježjima studenata u tim zemljama. Podaci za Hrvatsku nisu raspoloživi, budući da je Hrvatska sudjelovala u projektu tek kao zemlja promatrač.

ne, obrazovne i ekonomske politike, već i onemogućava elementarnu usporedbu studentske populacije Hrvatske i zemalja EU-a, a s time povezano i identifikaciju za Hrvatsku primjerenih modela potpora studentima. Rijetke su i komparativne studije financiranja studiranja u koje je uključena Hrvatska (Vukasović, 2009.), i one ne obuhvaćaju državno financiranje studentskog standarda. Primjer analize slučaja studentskih potpora na Sveučilištu u Splitu pokazuje da postojeći sustav subvencija nije usklađen s potrebama tržišta rada niti usmjeren poticanju izvrsnosti studenata (Filipić, 2009.).

Ovaj je rad strukturiran na sljedeći način. Nakon uvodnog dijela, u drugom se poglavlju rada opisuje financiranje studentskog standarda u EU. U trećem poglavlju se ispituju financijske potpore studentima u Hrvatskoj temeljene na državnim stipendijama i studentskim kreditima, te subvencioniranje smještaja i prehrane studenata. S obzirom na nedostatak relevantnih podataka koji bi omogućili usporednu analizu hrvatskog modela u odnosu na europske zemlje, u zaključku se identificira potreba istraživanja socijalne politike usmjerene na povećanje studentskog standarda u Republici Hrvatskoj.

DRŽAVNO FINANCIRANJE STUDENTSKOG STANDARDA U EU-U

Vrste financijskih potpora studentskom standardu u EU-u

U procesu stjecanja visokog obrazovanja, studenti koriste akademske usluge sveučilišta i neakademske usluge (smještaja, prehrane, kulture i športa i drugo). **Akademske usluge** primarne su usluge u sustavu visokog obrazovanja. Cijena

ponude akademskih usluga je školarina. Studenti mogu biti oslobođeni plaćanja školarine u cijelosti ili djelomično. U prvom slučaju troškove školarine preuzima država. U slučaju djelomičnog oslobođenja od školarina u financiranju studija, osim javnih izvora i drugih privatnih izvora, sudjeluje i obiteljski dohodak studenata. Tada se može pojaviti potreba nalaženja dodatnih izvora financiranja troškova visokog obrazovanja, npr. u obliku stipendija ili studentskih kredita. Postoji i mogućnost da država preuzme još dio tih troškova subvencioniranjem dijela ili ukupnih kamata na kredite ili čak preuzimanjem otplate kredita u cijelosti. Odluka o tome temelji se na dodatnim kriterijima. **Neakademske usluge** u užem smislu čine prehrana i smještaj, a u širem smislu njima se pridružuju još usluga prijevoza ili neke druge usluge kao što je zdravstveno osiguranje i sl. Troškovi života studenata ili studentski standard u užem smislu ovisi o troškovima smještaja i prehrane te će u nastavku o njima biti riječi. Troškovi studentskog života važan su dio troškova studija jer zajedno sa školarinama čine jedinstvenu cjelinu troškova studiranja zbog kojih neizravne državne potpore mogu biti poželjno rješenje. I dok je literatura o školarinama studija u EU-u relativno opsežna, znatno se manje pažnje posvećuje preispitivanju troškova života studenata i izravnog javnog financiranja studentskog standarda (Schwarz i Rehburg, 2004.).

Najčešći je model financiranja akademskih i neakademske usluge u zemljama EU-a kombinacija privatnih i državnih izvora. Rasprava o prednostima i nedostacima pojedinih modela te o budućem razvoju financiranja visokog obrazovanja vodi se među znanstvenicima i praktičarima već dulji niz godina³. Premda se u EU-u primjenjuju različiti modeli, zajedničko im

³ Vidjeti više o reformi sustava visokog obrazovanja i sveučilišta u Europi Jacobs i van der Ploeg, 2006.; van der Ploeg i Veugelers, 2008.

je obilježje da uvažavaju i socijalne ciljeve u financiranju visokog obrazovanja. Financijska pomoć studentima temelji se na dva socijalna cilja: omogućiti širok pristup visokom obrazovanju i osigurati studentima financijsku neovisnost od njihovih roditelja/obitelji. Financijska pomoć dodjeljuje se u obliku: subvencija studentima za pokriće njihovih troškova života, kredita i stipendija; financijske pomoći za plaćanje administrativnih troškova i participacije studenata u školarinama koja se dodjeljuje putem kredita i stipendija, oslobođenja ili izuzeća plaćanja izravnih troškova studiranja; pomoći roditeljima studenata, u obliku poreznih olakšica ili obiteljskog doplatka. Državne potpore u prosjeku čine 18 posto prihoda europskih

studenata (EUROSTUDENT III, 2006.). Između zemalja postoje značajne razlike u pogledu udjela studenata koji koriste državne potpore (tablica 1.).

Stipendiranje i kreditiranje studenata u EU-u

Studentske stipendije oblik su bespovratne pomoći studentskom standardu koji se temelji uglavnom na kriteriju zasluga i dodjeljuje se kao nagrada najuspješnijima. Poslovni sektor, odnosno potencijalni poslodavci, putem stipendija nastoje privući najkvalitetnije buduće kadrove. Studentske stipendije mogu se dodjeljivati i prema kriteriju potreba zbog siromaštva, invalidnosti i

Tablica 1.

Korištenje državnih potpora u europskim zemljama, 2006./2007.

Rang zemalja prema najvišem udjelu bespovratne pomoći u ukupnoj državnoj pomoći	Udio bespovratne pomoći u ukupnoj državnoj pomoći svim studentima, prema vrsti državne potpore, u %			
	bespovratna državna pomoć	- od toga: stipendija	- od toga: školarina	- od toga: krediti
Austrija	100	27	4	0
Španjolska	100	100	0	0
Irska	100	29	2	0
Italija	100	7	4	0
Rumunjska	100	29	2	-
Francuska	98	32	10	1
Portugal	96	97	4	2
Slovenija	94	0	29	2
Finska	88	81	7	19
Litva	85	0	54	10
Slovačka	81	1	19	4
Nizozemska	79	96	76	36
Latvija	66	41	17	24
Njemačka	51	23	2	25
Švedska	44	86	0	64
Turska	30	1	23	58
Škotska	27	4	39	74
Bugarska	20	36	5	7
Norveška	15	71	-	85
Češka	-	-	-	-
Estonija	-	42	4	62
Prosjek	72	42	17	25

Izvor: EUROSTUDENT III, 2008.

drugih obiteljskih prilika, pa se u tom slučaju koriste javni izvori. Općenito, studentske se stipendije dodjeljuju iz privatnih i javnih izvora i međusobno se ne isključuju. Stipendije sudjeluju u troškovima studiranja u manjem iznosu, obično ne traju cijelo razdoblje studiranja i dodjeljuju se ograničenom broju studenata prema prethodno precizno propisanim uvjetima.

Studentski krediti predstavljaju izdašan i neuvjetovan izvor financiranja za pokrivanje školarina i studentskog standarda. Krediti se mogu odobravati iz privatnih izvora, iz državnih izvora, a moguća je i kombinacija privatnih izvora uz državnu potporu. Udio studenata koji koriste te kredite kreće se od 1% u Belgiji do 100% u Norveškoj⁴. Najčešći su kriteriji za odobra-

Tablica 2.

Visina i namjena stipendija i kredita u zemljama EU-a, 2005./2006.

	Stipendije		Krediti	
	Godišnji iznos u eurima (PPS)*	Namjena	Godišnji iznos u eurima (PPS)*	Namjena
Austrija	174-7 013	troškovi života	-	-
Bugarska	403	opća**	-	-
Cipar	1 914-2 872	troškovi života	-	troškovi života
Češka	966	troškovi života	-	-
Danska	5 759	troškovi života	2 948	troškovi života
Estonija	879	opća	1 922	opća
Finska	309-2 066	troškovi života	2 393	troškovi života
Francuska	3 645	opća	varijabilni	opća
Grčka	-	troškovi života	-	-
Irska	2 762	troškovi života	-	-
Italija	varijabilni	troškovi života	-	-
Latvija	1 994-4 386	troškovi života	3 759	troškovi života
Litva	2 635	troškovi života	2 635	troškovi života
Luksemburg	7 383	troškovi života	14 767	troškovi života
Mađarska	-	-	1 649	opća
Malta	1 778-3 847	troškovi života	-	-
Nizozemska	2 360	opća	1 087-5 549	opća
Njemačka	113-4 394	opća	114-4 394	opća
Poljska	varijabilni	troškovi života	varijabilni	troškovi života
Portugal	449-6 710	opća	-	-
Rumunjska	varijabilni	troškovi života	varijabilni	
Slovačka	520	opća	1 889	opća
Slovenija	823-4 113	troškovi života	-	-
Španjolska	-	opća	1 663-4 435	opća
Švedska	2 175	troškovi života	4 150	troškovi života
Velika Britanija	-	troškovi života	-	troškovi života

Napomena: *PPS označava standard kupovne moći. **Opća namjena označava da se financijska pomoć može koristiti za troškove života, plaćanje administrativnih troškova i za školarine. Izvor: European Commission: Key data on higher education in Europe 2007.

⁴ European Commission: Key data on higher education in Europe 2007.

vanje kredita uz državnu potporu socijalni status i akademska izvrsnost.

Stipendije se najviše koriste kao instrument financijske pomoći za podmirivanje troškova života tijekom studija. Iznos kredita obično je veći od visine odobrene stipendije. U većini članica EU-a iznos stipendija i kredita je fiksni i određen bilo za sve studente, bilo za pojedine skupine studenata ovisno o njihovim prihodima, regiji ili ustanovi na kojoj studiraju (tablica 2.).

Iz tablice 2. vidljivo je da se stipendije i krediti dodjeljuju za unaprijed utvrđenu namjenu ili za opću namjenu. Iznosi stipendija i kredita razlikuju se ovisno o standardnim troškovima u pojedinoj zemlji, ali su primjetne i razlike u visini stipendija i kredita unutar pojedine zemlje.

Prema istom izvoru, riječ je o stipendijama koje se studentima odobravaju iz javnih sredstava. Ova vrsta financijske pomoći studentima predstavlja čak 10,6%, a sufinanciranje kredita 5,5% ukupnih javnih izdataka na visoko obrazovanje u EU-u. Uvjeti kredita za pokriće troškova života studenata povoljniji su od tržišnih uvjeta budući da država obično subvencionira kamatnu stopu. Država se također može pojaviti kao jamac za vraćanje kredita. U nekim se slučajevima odobrava i smanjenje duga ili čak njegov oprost.

Financiranje pomoći studentima gotovo u svim zemljama EU-a strogo je centralizirano na razini središnje države. Iznimke su Velika Britanija i Irska u kojima se pomoć studentima financira iz lokalnih (regionalnih) proračuna. Jedino u Njemačkoj nadležnost dodjele stipendija i kredita dijele središnja vlast i vlast na razini saveznih zemalja.

Financijska pomoć za smještaj studenata

Osim stipendija i kredita, studentima se u gotovo svim zemljama EU-a nudi financijska pomoć za smještaj⁵. Pomoć se može dodijeliti u novcu (plaćanje stanarine za studenta) ili kao subvencionirani smještaj u studentskim domovima. Financiranje smještaja studenata oblik je financijske pomoći studentima prisutan u 21 zemlji EU-a, pri čemu je javno financiranje studentskih domova najčešća praksa. Važno je napomenuti da povoljniji smještaj studentima nude i visokoškolske ustanove koje mogu studentima ponuditi smještaj koji financiraju vlastitim sredstvima, ostvarenim iz javnih i/ili privatnih izvora financiranja. Takva je praksa prisutna u Velikoj Britaniji, Irskoj, Belgiji i Španjolskoj.

Subvencionirani smještaj u domu ili novčana pomoć za smještaj nudi se studentima u svim državama EU-a, osim u Velikoj Britaniji, Irskoj, Švedskoj, Nizozemskoj i na Malti. Problem prisutan u smještaju studenata u domovima je ograničenost smještajnih kapaciteta. Prosječno tek oko 10% upisanih studenata može dobiti smještaj u domovima u EU-u, a najviše u Slovačkoj (30% upisanih studenata).

Drugi problem povezan sa subvencioniranim smještajem studenata je što visina stanarine u domu nije regulirana na nacionalnoj razini u čak deset zemalja EU-a. U zemljama gdje se visina stanarine određuje na središnjoj razini, mjesečna je stanarina vrlo povoljna, oko 100 eura u prosjeku (tablica 3.). Pomoć za smještaj studenata koja se dodjeljuje u novcu u svim je zemljama EU-a centralizirana, osim u Italiji i Češkoj, i u većini slučajeva jedinstvena za sve studente (od svega 95 eura godišnje u Portugalu, do 1 177 eura godišnje u Grčkoj).

⁵ Poglavlje se temelji na materijalu European Commission: Key data on higher education in Europe 2007 (podaci za 2005./2006.).

Tablica 3.
Visina mjesečne stanarine u studentskim domovima, 2005./2006.

	Stanarina, eura (PPS) /mjesec	
	Najniža	Najviša
<i>Stanarina određena na središnjoj razini</i>		
Portugal	69	-
Njemačka	48	338
Rumunjska	39	110
Mađarska	33	-
Češka	-	25
Bugarska	18	76
Francuska	140	234
Cipar	115	153
Litva	0	105
<i>Stanarina određena na lokalnoj razini</i>		
Danska	150	305
Latvija	28	71
Slovenija	49	141

Izvor: European Commission: Key data on higher education in Europe 2007.

Iz opisane situacije u pojedinim se zemljama EU-a zapaža problem ograničenosti smještajnih kapaciteta u domovima i pitanje utvrđivanja iznosa novčane pomoći za plaćanje smještaja. Iz toga proizlazi potreba utvrđivanja kriterija za dodjelu pomoći za smještaj studenata. Kriteriji se mogu odnositi na osobni status studenta (dob studenta, bračni status i drugi obiteljski kriteriji), prihode studenta, duljinu studija, uspjeh na studiju, udaljenost studija od prebivališta studenta. Ovisno o vrsti pomoći (smještaj u domu ili novčana pomoć), pojedine se zemlje pridržavaju različitih kriterija.

Prema važnosti i učestalosti kriterija, posebice za dodjelu smještaja u domu, slijedi udaljenost prebivališta studenta od mjesta studiranja. Polovica promatranih ze-

malja EU-a dodatno vrednuje i postignuti akademski uspjeh. Osim osnovnih kriterija, pojedine zemlje uvele su i dodatne kriterije. Obiteljsko stanje uzima se u obzir kao kriterij za dodjelu pomoći za smještaj studentima koji nemaju roditelja ili imaju samo jednog roditelja u Bugarskoj, Latviji, Litvi i na Cipru. Studenti s posebnim potrebama također imaju prednost u dobivanju financijske pomoći u nekim zemljama, poput Bugarske i Njemačke. U Litvi prednost pri dobivanju pomoći, u smislu unaprijed osigurane kvote, imaju studenti prve godine studija. Poljska odobrava novčanu pomoć za smještaj studentima koji se iznimno i privremeno nađu u financijskim teškoćama. U Bugarskoj i Portugalu novčana pomoć dodjeljuje se u slučaju manjka smještajnih kapaciteta u domovima. Dodatni kriteriji uvedeni su u Mađarskoj gdje se vrednuje i rad u studentskoj zajednici.

Model financiranja studentskog standarda u Sloveniji temelji se na državnim subvencijama prehrane, smještaja i prijevoza studenata. Sufinanciranje se provodi izravnim subvencioniranjem cijene obroka i stanovanja studenata iz državnog proračuna, prema modelu sličnom postojećem sustavu u Hrvatskoj. U Sloveniji su, međutim, na strani ponude uključeni i manji privatni poduzetnici i fizičke osobe (na primjer ugostiteljski objekti i privatni iznajmljivači).

Subvencioniranje prehrane studenata

Osim smještaja, važan dio troškova života tijekom studija čini i prehrana. Stoga se u velikom broju zemalja EU-a osigurava pokriće dijela troškova prehrane studenata subvencijama.⁶ Model subvencionirane prehrane studenata funkcionira na način da država ili regije sufinanciraju davatelje usluga prehrane koji nude obroke

⁶ U ovom dijelu koriste se materijali Europske komisije Key Topics in Education, Financial support for students in higher education in Europe - Trends and debates. Part I: Description of present systems of student financial support, Eurydice, 1999. i Eurydice Eurybase The Information Database on Education Systems in Europe (<http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice/EuryCountry>).

studentima po sniženoj cijeni. Takav sustav postoji u Njemačkoj, Grčkoj, Francuskoj, Italiji, Portugalu, Finskoj, a tradicionalno je prisutan u bivšim socijalističkim zemljama (Sloveniji, Slovačkoj, Rumunjskoj i Češkoj).

Osim u Francuskoj, jedinstvena cijena obroka utvrđena je u Grčkoj i Portugalu. U Austriji se dodatno dijele vaučeri za obroke studentima s posebnim potrebama ili slabog imovinskog stanja, dok studenti iz socijalno ugroženih obitelji u Grčkoj imaju pravo na besplatne obroke. U Poljskoj studenti u teškoj financijskoj situaciji imaju pravo na stipendiju za prehranu. Kriteriji za dodjelu ove namjenske stipendije uključuju mjesečni prihod po članu kućanstva studenta.

U drugim pak zemljama subvencionirane obroke osiguravaju visokoškolske ustanove (primjerice, Velika Britanija i Belgija) koje se dijelom financiraju iz javnih izvora i mogu slobodno odlučiti hoće li svojim studentima omogućiti prehranu po povoljnijoj cijeni. U Španjolskoj sveučilišta daju pomoć, ovisno o imovinskom stanju i akademskom uspjehu studenta koja se ne može koristiti u kombinaciji s državnom stipendijom. U Italiji, subvencije za obroke dodjeljuju regije, a subvencionirana se prehrana odobrava studentima prema kriteriju visine prihoda kućanstva. U zemljama EU-a ugostiteljski subjekti ponekad samoinicijativno nude obroke studentima po povoljnijoj cijeni budući da sami posluju u povoljnijim uvjetima. Iskustva zemalja EU-a pokazuju da su razni oblici javno-privatnog partnerstva mogući instrument osiguranja studentske prehrane po povoljnijim cijenama.

Razvoj modela financiranja studiranja u EU-u u funkciji je stalnog porasta broja studenata. U razdoblju od 1998. do 2006. godine broj studenata u EU-u porastao je za 25% i dosegao 18,7 milijuna studenata. Studenti moraju financijski sudjelovati

u financiranju troškova svojeg studiranja u većini država. Istovremeno, velik broj država Europske unije daje studentima različite potpore (Eurydice, 2009.).

Na osnovi uvida u praksu zemalja EU-a može se zaključiti da se studentski standard podupire pomoćima za financiranje troškova života studentske populacije. Najraširenija je pomoć u smještaju studenata i troškovima prijevoza, dok je državno subvencioniranje studentske prehrane manje rašireno.

U 2005. godini financijske su potpore studentima činile između 3% i 18% javnih rashoda za obrazovanje u EU-u (Eurostat, 2008.). Potpore studentima uglavnom se usmjeravaju na dva načina. Prvi način su pomoći i socijalne potpore studentima i njihovim obiteljima. To su na primjer stipendije, dječji doplatci dodijeljeni na temelju studentskog statusa, pokrivanje troškova prijevoza ili nabavke knjiga i druge stručne literature i slično. Drugi način je kreditiranje studenata. Uglavnom sve države daju financijske potpore za financiranje troškova stanovanja i/ili školarina (Eurydice, 2009.).

FINANCIJSKE POTPORE U HRVATSKOJ

U ovom poglavlju analizirat će se sustav financijskih potpora u Hrvatskoj koji se temelji na državnim stipendijama i studentskim kreditima te subvencioniranje smještaja i prehrane studenata.

Novčane potpore studentima putem godišnjih državnih stipendija

Stipendiranje je jedan od raširenijih oblika financijskih potpora studentima u Hrvatskoj. Stipendije dodjeljuju tijela državne ili lokalne vlasti (općine, gradovi i županije), međunarodne organizacije, zaklade, nevladine organizacije i privatna poduzeća. Ciljne su skupine studenata

Tablica 4.
Novčane potpore koje studentima dodjeljuje ministarstva, 2009. godina

Institucija	Broj državnih stipendija u 2009. godini	Korisnik stipendije	Namjena i kriteriji za dodjelu stipendije	Iznos stipendije
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa	2 500	Državne stipendije: - osobito nadarenim redovitim studentima sveučilišnih i stručnih studija - studentima deficitarnih studija i struka - studentima koji su se obvezali da će se nakon završetka studija zaposliti na područjima od posebne državne skrbi ili na otocima - redovitim studentima sveučilišnih i stručnih studija slabijeg imovinskog stanja - studentima sveučilišnih i stručnih studija - djeci osoba poginulih, umrlih i nestalih, te djeci mirnodopskih vojnih i civilnih invalida rata - studentima koji su do punoljetnosti bili smješteni u domove socijalne skrbi ili u udomiteljske obitelji - studentima s invaliditetom.	Kriterij: Status redovitog studenta. Namjena: stipendija opće namjene, te naknada dijela troškova školarine studentima poslijediplomskih studija s invaliditetom.	-
Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture	250 (od čega se dio odobrava đacima)	Preddiplomski studij u Hrvatskoj za područje pomorskih znanosti.	Kriterij: pohađanje studija bez ponavljanja godine s općim uspjehom najmanje vrlo dobar. Namjena: djelomično pokriva troškove studija.	1 200 kuna mjesečno.
Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti	-	Stipendije za djecu branitelja iz Domovinskog rata.	Kriterij: status redovitog studenta, uspjeh na prethodnom školovanju ili na fakultetu, imovinski kriterij. nije namijenjeno apsolutivima i korisnicima stipendije po drugoj osnovi. Namjena: opća.	1 000 kuna, te naknada dijela troškova školarina poslijediplomskog studija u iznosu od 7 000 kuna.

Nastavak tablice 4.	Broj državnih stipendija u 2009. godini	Korisnik stipendije	Namjena i kriteriji za dodjelu stipendije	Iznos stipendije
Ministarstvo obrane Republike Hrvatske	-	Stipendije za kadete na visokoškolskim obrazovnim institucijama. Stipendije za više godine preddiplomskih i diplomskih studija u Hrvatskoj.	Kriteriji: državljanstvo RH, starost, upisana tražena godina studija. Namjena: opća namjena i financijska potpora za prijevoz, potpora u hrani i literaturi.	Mjesečna stipendija u iznosu od 800 do 1 600 kuna ovisno o godini studija i po završenom školovanju posao u OSRH-u, za kadete besplatan smještaj, prijevoz, hrana i obavezna literatura.
Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija	Određuje se godišnje. U 2009. godini 282 studenta.	Stipendiranje studenata – pripadnika hrvatskog naroda izvan Hrvatske.	Kriteriji: državljanstvo RH, uvjerenje o upisu u srednju školu ili visoko učilište u Hrvatskoj, dokaz o školovanju i životu u inozemstvu. Namjena: stipendija djelomično pokriva troškove studija.	-

Izvor: Sistematizacija autora na temelju internetskih stranica ministarstava Republike Hrvatske navedenih u prilogu 1.

različite ovisno o pojedinom programu stipendiranja. Osim redovitih studenata, prioritet u dodjeljivanju stipendije obično imaju studenti lošijeg imovinskog statusa, studenti s boljim uspjehom, te djeca hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata. U tablici 4. prikazana su osnovna obilježja novčanih potpora koja hrvatska ministarstva daju studentima u obliku stipendija.

Financijske potpore studentima koje dodjeljuju ministarstva programima stipendiranja imaju nekoliko socijalnih ciljeva. Socijalni ciljevi financijskih potpora koje dodjeljuju ministarstva slični su onima u zemljama EU-a. Prvi je cilj omogućiti pristup višem obrazovanju, osobito studentima lošijeg imovinskog statusa. Drugi je osigurati neovisnost studenata od roditelja. Treći je potaknuti studente na savjesnije ponašanje tijekom obrazovanja i rad izravnim zapošljavanjem nakon fakulteta i/ili obrazovanjem za određena deficitarna zanimanja.

Studentske stipendije koje su dodjeljivala ministarstva u 2009. godini imaju oblik nepovratne pomoći te su uglavnom bez unaprijed definirane namjene (tablica 4.). Zajedničko svim stipendijama je da se dodjeljuju na temelju statusa redovnog studenta, a najčešći dodatni kriteriji su uspješnost studenta bez obzira kojem dohodovnom razredu pripada ili imovinski status studenta i njegove obitelji.

Stipendije sudjeluju u troškovima studiranja u manjem iznosu, obično ne traju cijelo razdoblje studiranja i dodjeljuju se ograničenom broju studenata prema prethodno precizno propisanim uvjetima.

Studentski krediti

Dok su u EU-u studentski krediti uobičajen kanal dodjeljivanja financijskih potpora studentima, u Hrvatskoj su banke tek posljednjih godina počele prepoznati studente kao ciljnu skupinu klijenata i uvoditi financijske proizvode namijenje-

ne studentima. U tablici 5. dan je pregled financijskih proizvoda koje banke nude studentima. On se temelji na uvidu u internetske stranice svih banaka te na dodatnim informacijama prikupljenim telefonskim ispitivanjem u rujnu 2009. godine.

U 2009. godini samo je 13 od ukupno 32 banke⁷ nudilo studentima financijski proizvod ili uslugu.⁸ Uglavnom banke odobravaju kredite studentima po tržišnim uvjetima koji vrijede i za ostale građane, a samo u vrlo rijetkim slučajevima stu-

Tablica 5.
Financijski proizvodi namijenjeni studentima

Vrsta financijskog proizvoda	Broj banaka (udio u ukupnom broju hrvatskih banaka)	Mogućnost isplate kredita na račun korisnika kredita	Posebne napomene
Kreditni za plaćanje školarine za dodiplomski studij i poslijediplomski studij	9 (28,1 posto)	Samo u manjem broju banaka. Minimalno 50% iznosa kredita mora se isplatiti na račun visokoškolske ustanove. Preostali dio može se koristiti za pokrivanje troškova života.	U nekim bankama moguće je koristiti ovaj kredit za plaćanje školarine samo na određenim visokoškolskim ustanovama. Jedna banka ima mogućnost otplate kredita nakon završetka školovanja. Neke lokalne jedinice subvencioniraju kamate na kredite.
Namjenski krediti za školovanje	1 (3,1 posto)	Minimalno 50% iznosa kredita mora se isplatiti na račun visokoškolske ustanove. Preostali dio može se koristiti za pokrivanje troškova života.	Sredstva kredita mogu se koristiti za financiranje školovanja i to: kvalifikaciju, prekvalifikaciju i doškolovanje, pohađanje tečajeva i slično.
Kreditni za pokrivanje troškova života	6 (18,8 posto)	Da, postoji mogućnost isplate kredita na račun korisnika kredita.	Sredstva se mogu koristiti za financiranje troškova stanovanja, prehrane, nabavke stručne literature i slično. U dvije banke postoji mogućnost da se kredit otplaćuje tek nakon završetka školovanja. Jedna banka ima razvijen model kreditiranja studenata s lokalnom zajednicom.
Stipendiranje studenata	1 (3,1 posto)	Da, postoji mogućnost isplate kredita na račun korisnika kredita.	Stipendiranje 10 darovitih studenata u vrijednosti od 10 000 kuna neto.
Gotovinski krediti za studente	1 (3,1 posto)	Da, postoji mogućnost isplate kredita na račun korisnika kredita.	-

Izvor: sistematizacija autora na temelju analize internetskih stranica banaka (prilog 1.) i telefonskog ispitivanja.

⁷ Podaci Hrvatske narodne banke o broju banaka za kraj lipnja 2009. godine.

⁸ To je isti broj banaka kao i 2006. godine što upućuje na zaključak da banke u Hrvatskoj još uvijek nisu pretjerano zainteresirane za privlačenje studenata u banke. Uglavnom se radi o tekućim računima ili različitim kreditima za obrazovanje studentima dodiplomskih ili poslijediplomskih studija. Podrobnije o ponudi financijskih usluga studentima u 2006. godini vidjeti Podrug, Rašić i Slijepčević (2007.).

dentski krediti imaju neka obilježja koja vrijede samo za redovite studente, ali zahtijevaju jamstvo zaposlene osobe da će student vraćati kredit. Za sve vrste financijskih proizvoda koji se nude studentima potrebna su redovita mjesečna primanja ili klasični instrumenti osiguranja kredita. Na taj su način studentski krediti izjednačeni s ostalim vrstama kredita te nemaju socijalnu dimenziju.

U manjem broju banaka moguće je dio kredita za financiranje školarine koristiti i za pokrivanje troškova života, kao što su troškovi stanovanja, nabavke stručne literature i slično. Vrlo rijetko općina, grad ili županija subvencioniraju dio kamata na studentski kredit namijenjen bilo pokrivanju troškova školarine na dodiplomskom ili poslijediplomskom studiju ili namijenjen financiranju troškova života za vrijeme studiranja.

Samo se u dvije banke kredit može otplaćivati tek nakon završetka školovanja. U jednoj se banci radi o kreditima u suradnji sa županijom. Uvjet za dobivanje tog kredita je da je osoba rodom iz te županije, a studira izvan nje. U tim se slučajevima može dobiti studentski kredit za financiranje osnovnih troškova života (stanovanje, prehrana, stručna literatura i sl.), a otplaćivati tek nakon završetka školovanja. U drugoj se banci povrat studentskog kredita za pokrivanje troškova školarine i troškova života može odgoditi i 12 mjeseci nakon završetka studija te na taj način početi vraćati kada se student zaposli.

Državna vlast nema razvijen model subvencioniranja kamata na kredite, dok se ovaj model raspodjele troškova iz privatnih i javnih izvora počeo razvijati u lokalnim jedinicama. Tako Zadarska i Koprivničko-

križevačka županija subvencioniraju kamate za studentske kredite. Krediti su prvenstveno namijenjeni osobama slabijeg imovinskog statusa, a posebnu prednost imaju djeca poginulih branitelja te djeca invalida i branitelja Domovinskog rata. Na iznos kredita do 1 500 kuna mjesečno za financiranje preddiplomskog, diplomskog ili poslijediplomskog studija, Zadarska županija subvencionira kamatne stope do 6% tijekom godine (najviše 10 mjeseci u godini).⁹ Koprivničko-križevačka županija subvencionira kamate na kredite svih korisnika u 100 postotnom iznosu te, u slučaju potrebe, osigurava otplatu kredita u cijelosti iznimno dobrim studentima iz socijalno ugroženih obitelji.¹⁰

Osim banaka, i pojedine su se institucije uključile u programe kreditiranja studenata. Tako je Sveučilište u Rijeci započelo program kreditiranja studenata za financiranje troškova života i školarine. Sveučilište u Rijeci, zajedno s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i športa, Gradom Rijekom, Primorsko-goranskom županijom temeljem prinosa na uložena sredstva sufinanciraju kamatnu stopu, te ona za studenta korisnika kredita iznosi 2%. Kredit je namijenjen studentima preddiplomskog, diplomskog i poslijediplomskog studija Sveučilišta u Rijeci, te studentima studija drugih sveučilišta, a koji ne postoji u Rijeci. Studenti moraju imati prebivalište ili boravište na području Primorsko-goranske županije.¹¹

Krapinsko-zagorska županija također ima program potpora za školovanje na višim, visokim i drugim znanstvenim institucijama u Republici Hrvatskoj i inozemstvu. Studentski kredit odobrava se preko banke, a namijenjen je financiranju osnovnih troškova studiranja. Krediti se odobra-

⁹ Više o ovim kreditima vidjeti na internetskoj stranici Zadarske županije navedenoj u prilogu 1.

¹⁰ Više o ovim kreditima vidjeti na internetskoj stranici Koprivničko-križevačke županije navedenoj u prilogu 1.

¹¹ Više o ovoj vrsti potpore vidjeti na internetskoj stranici Sveučilišta u Rijeci navedenoj u prilogu 1.

vaju do 2 000 kuna mjesečno redovnim i izvanrednim studentima preddiplomskih i diplomskih studija s prebivalištem na području Krapinsko-zagorske županije, a kamata je 4,99% godišnje. Vremensko korištenje kredita određeno je brojem godina potrebnih za redovni dovršetak određenog studija, a redovno polaganje akademske godine uvjet je za kontinuirano ostvarivanje prava. Krapinsko-zagorska županija preuzima solidarno jamstvo za osiguranje povrata kredita ako banka podnositelja zahtjeva zbog socijalnog statusa ocijeni kreditno nesposobnim. Osim toga, svim studentima koji završe studij s prosjekom ocjena 5,0 županija plaća cjelokupan iznos kredita, a onima koji imaju prosjek veći od 4,5 plaća kamate na kredit.

U Međimurskoj županiji pravo na povlašteni studentski kredit mogu ostvariti svi redovni i izvanredni studenti koji, kao i njihovi roditelji, imaju prebivalište na području županije najmanje dvije godine. Isplata kredita započinje početkom kalendarske godine i traje koliko i studij. Tek nakon isplate cjelokupnog ugovorenog iznosa kredita slijedi početak od 12 mjeseci, a nakon toga otplata kredita koju vraća student ukoliko je zaposlen ili njegov roditelj kao sudužnik u kreditu. Rok otplate kredita jednak je vremenu korištenja kredita. Za vrijeme isplate kredita, odnosno redovitog studiranja i za vrijeme počeka, Međimurska županija uplaćuje banci kamate i te kamate student nije obvezan vratiti, a za vrijeme otplate kredita korisniku kredita obračunava se promjenjiva kamata u visini od 3,99% godišnje, a sadržana je u anuitetima i dospijeva na naplatu zajedno s njima.¹²

Na temelju analize uvjeta i raširenosti kreditiranja studenata u Hrvatskoj moguće

je zaključiti da krediti odobreni studentima u Hrvatskoj imaju slične uvjete kao i ostali krediti. Osim toga, nema osmišljene državne politike kreditiranja određenih skupina studenata (prema imovinskom statusu, studenata na određenom području Hrvatske i slično). Jedini cilj ovih kredita je ostvarivanje profita za banke. O ispunjavanju ekonomskih i socijalnih ciljeva brinu samo rijetke lokalne jedinice.

Visina i struktura financijskih potpora za smještaj i prehranu po studentu

Zakonom o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju definirana su prava studenata u sustavu visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Prema tom zakonu, redovni studenti imaju prava iz zdravstvenog osiguranja, prava na subvencionirano stanovanje i prehranu te druga prava sukladno zakonu i na njemu utemeljenim propisima¹³. Za brigu o studentskom standardu nadležno je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (MZOŠ), ali se prava studenata ostvaruju putem studentskih centara koji su u vlasništvu visokih učilišta. Studentski se centri značajnim dijelom financiraju sredstvima državnog proračuna, a provođenje mjera u području studentskog standarda i nadležnosti je neovisnih tijela sveučilišta i veleučilišta. Takva podjela odgovornosti i nadležnosti dovodi do neravnomjerne ponude subvencioniranog stanovanja i prehrane unutar Hrvatske.

Na osnovi Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju donesen je i Pravilnik o potpori za pokriće troškova prehrane¹⁴ koji utvrđuje kriterije, način ostvarivanja i način korištenja prava studenata na potporu za pokriće troškova prehra-

¹² Više o ovim kreditima vidjeti na internetskoj stranici Međimurske županije navedenoj u prilogu 1.

¹³ Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, Narodne novine, br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 46/07.

¹⁴ Pravilnik o potpori za pokriće troškova prehrane, Narodne novine, br. 51/02.

ne. Prema Pravilniku, studenti plaćaju 26,35%, a Ministarstvo preostalih 73,65% cijene obroka. Status studenta na osnovi kojeg se može ostvariti pravo na subvencioniranu prehranu dokazuje se studentskom iskaznicom. Broj subvencioniranih obroka dnevno po studentu može iznositi 1, 2, 2,5 i 3, pri čemu broj subvencioniranih obroka na koji student ima pravo ovisi o mjestu prebivališta. Obrok čini pet jela. Pravo na subvencionirane obroke određuje se na mjesečnoj razini, a ne na dnevnoj, pa dnevno student može kupiti više od 1, 2, 2,5 odnosno 3 subvencionirana obroka, tj. maksimalno može kupiti četverostruki dnevni iznos subvencioniranih obroka. Pravilnikom je također određeno pravo studenata na subvencionirana pojedinačna jela (kao što su glavno jelo, prilog, juha, salata, mliječni proizvodi, deserti i pića), te student može kupiti maksimalno pet subvencioniranih pojedinačnih jela iz iste kategorije dnevno. Prodajne cijene svojim odlukama utvrđuje ministar. Iako Pravilnik predviđa donošenje takve odluke jedanput godišnje, do početka akademske godine za sljedeću akademsku godinu, činjenica je da je prodajna cijena obroka ostala nepromijenjena od 1998. godine. Radi ilustracije, u razdoblju od 1998. godine do rujna 2009. godina indeks potrošačkih cijena porastao je kumulativno za 41,6% (Državni zavod za statistiku, 2009.). Cijene pojedinačnih jela također su određene na vrlo niskoj razini. Zbog nepromijenjenih cijena obroka studentski centri ne uspijevaju pokrivati rastuće troškove pripreme obroka pa na usluzi prehrane ostvaruju gubitke koje pokrivaju uglavnom prihodima od usluga student servisa.

Kao i kod subvencionirane prehrane, kod subvencioniranog smještaja je za osiguranje prava na smještaj studenata nadležan MZOŠ, dok smještaj nude studentski domovi koji djeluju u sastavu studentskih centara. Broj ležajeva u studentskim domovima značajno je niži od broja studenata, pa MZOŠ svake

godine donosi kriterije za raspodjelu mjesta u domovima za narednu akademsku godinu. Kriteriji dodjele prava na stanovanje u studentskim domovima mogu se podijeliti na kriterije izravnog smještaja i kriterije bodovanja. Prema kriterijima izravnog smještaja, mjesta u studentskim domovima dodjeljuju se izvrsnim i stipendiranim studentima te posebnim socijalnim kategorijama studenata, odnosno djeci poginulih branitelja, studentima kojima su umrla oba roditelja i studentima s invaliditetom. Ostali studenti ostvaruju bodove na temelju akademskog uspjeha i socijalnog statusa te mjesta prebivališta, sukladno Odluci o kriterijima za raspodjelu mjesta u studentskim domovima studentskih centara.

U akademskoj godini 2006./2007. u studentske je domove bilo smješteno samo 11,1% studenata, ali se udio studenata koji mogu naći smještaj u domovima u ukupnom broju studenata razlikuje od grada do grada. Prema raspoloživim podacima, u Slavonskom Brodu je u studentskom domu smješteno preko 40% studenata, dok je u Splitu, Rijeci i Osijeku udio studenata koji mogu naći smještaj u studentskom domu tek 5% ili manji (Ekonomski institut, Zagreb, 2008.). Pula kao sveučilišni grad, kao i mnogi drugi gradovi u kojima se nalaze visoka učilišta, studentima ne mogu ponuditi uslugu subvencioniranog smještaja jer nemaju studentske domove.

Studenti smješteni u studentske domove plaćaju stanarinu koju za određenu akademsku godinu odrede studentski centri. Dio stanarine plaćaju studenti sami, dok dio plaća MZOŠ. Iznos koji plaća MZOŠ određen je u fiksnom iznosu od 105 kuna koji se nije promijenio od 1993. godine. Stanarine za studente u studentskim domovima razlikuju se od studentskog centra do studentskog centra, kao i za različite kategorije smještaja. Iako je puna cijena smještaja u pojedinim studentskim centrima mnogostruko veća od iznosa mjesečne su-

bvencije za smještaj, i dalje je značajno niža od stanarine u privatnom smještaju.¹⁵

Podaci o rashodima državnog proračuna za djelatnost studentskih centara upućuje na to da briga o studentskom standardu ne spada u prioritete u financiranju visokog obrazovanja. U razdoblju od 2003. do 2008. godine ukupni rashodi za redovnu djelatnost visokih učilišta i studentskih centara porasli su za 62,7%. Unutar njih, rashodi za djelatnost visokih učilišta povećani su za čak 86,1%, dok su se rashodi za redovnu djelatnost studentskih centara smanjili za 21,7% (slika 1.). Ovaj pad čini se još izraženijim ako se uzme u obzir da se u razdoblju od školske godine 2003./2004. do 2007./2008. broj redovitih studenata upisanih na visoka učilišta povećao za 14,5%. Zbog takvog kretanja, udio rashoda

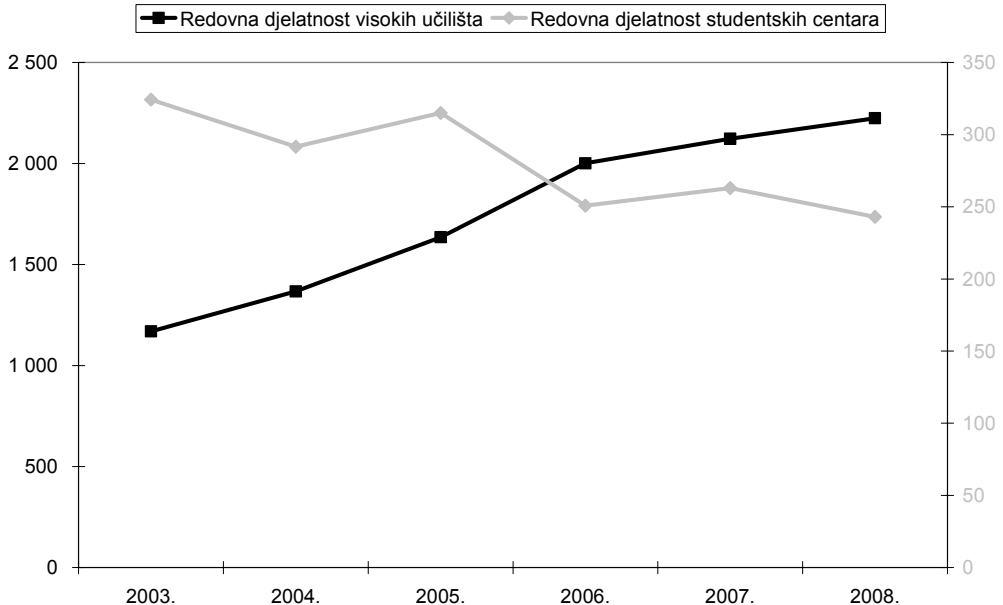
za redovnu djelatnost studentskih centara u ukupnim rashodima za redovnu djelatnost visokih učilišta i studentskih centara u razdoblju od 2003. do 2008. godinu smanjen je s 21,7% na 10,5%.

Ovdje treba napomenuti da je zbog nedostatka odgovarajućih podataka teško ocijeniti učinkovitost brige o studentskom standardu jer u Hrvatskoj još nisu dostupni podaci o studentima i njihovom imovinskom statusu i ostalim obilježjima, kao niti istraživanje o zadovoljstvu studenata kvalitetom prehrane i smještaja u studentskim domovima.

Ipak, iz navedenih značajki državnog subvencioniranja prehrane i smještaja studenata može se razabrati niz s time povezanih problema. Kao prvo, očito je da unutar Republike Hrvatske postoje osjetne razlike

Slika 1.

Rashodi državnog proračuna za redovnu djelatnost visokih učilišta i studentskih centara, u mil. kuna

Izvor: Ministarstvo financija Republike Hrvatske.

¹⁵ U Varaždinu, primjerice, u akademskoj godini stanarina iznosi 450 kuna u trokrevetnoj, a 650 kuna u jednokrevetnoj sobi. Ukupna stanarina u studentskim domovima u Zagrebu iznosi između 205 i 405 kuna (vidjeti Studentski centar Varaždin, 2009. i Studentski centar Zagreb, 2009.).

i u količini ponude, i u cijenama, osobito smještaja studenata. Štoviše, ne samo da razlike u prilikama za ostvarivanje prava na subvencioniranje nastaju zbog razlika u ponudi smještaja i prehrane od grada do grada, nego razlike postoje i unutar istog grada, za različite kategorije studenata. Naime, pravo na subvencionirano stanovanje i prehranu ostvaruju samo redovni studenti, a izvanredni studenti i studenti – strani državljani koji nisu stipendisti MZOŠ-a ne. Nadalje, niti dio redovnih studenata također ne može ostvariti svoje zakonsko pravo na subvencionirano stanovanje i prehranu. To su studenti na privatnim visokim učilištima te studenti javnih visokih učilišta koji ne zadovoljavaju kriterije za ostvarivanje prava na subvencionirano stanovanje.

Sljedeći je problem izražen kod studentske prehrane, a proizlazi iz toga što su cijene prehrane administrativno određene i što su već dugi niz godina cijene obroka nepromijenjene dok istodobno rastu troškovi pripreme jela i obroka. Kod studentskog smještaja ovaj problem pojavljuje se u nešto blažem obliku jer studentski centri povremeno podižu cijene smještaja. Unatoč i dalje niskoj cijeni smještaja koja ne pokriva troškove, povećanje cijena redovno uzrokuju oštre proteste studenata. Zadržavanje cijena studentske prehrane i smještaja ispod točke pokrića uzrokuje neodrživo stanje za studentske centre koji stoga ostvaruju prihode koji nisu dovoljni za ulaganja u novu opremu i objekte. Štoviše, u nedavnoj prošlosti studentski su centri u nekoliko navrata ostvarivali gubitke koji su naposljetku pali na teret državnog proračuna¹⁶. Nameće se zaključak da bi za dugoročnu održivost sustava subvencionirane studentske prehrane i smještaja bilo nužno povećati cijene prehrane i smještaja, i to bilo na način da omjer između dijela

cijene koju plaćaju studenti i dijela cijene koji se pokriva državnom subvencijom ostane nepromijenjen, ili da ili studenti ili državni proračun poveća svoj udio u cijeni smještaja odnosno prehrane studenata. Iz dosadašnjih iskustava može se zaključiti da bilo kakvo apsolutno povećanje iznosa koji plaćaju studenti nailazi na njihovo žestoko neodobravanje te da su se već u duljem vremenskom razdoblju nadležne državne institucije izbjegavale sukobljavati sa studentima u pogledu njihovih prava. S druge strane, zbog potrebe smanjenja državne potrošnje općenito, niti veći iznosi udjela subvencija za smještaj i prehranu studenata u ukupnoj cijeni subvencije i smještaja ne čine se kao prihvatljivo rješenje. U takvoj situaciji nužno dolazi do pada kvalitete subvencioniranog studentskog smještaja i prehrane.

Treći problem koji proizlazi iz sadašnjeg sustava subvencioniranja smještaja i prehrane studenata jest mogućnost zlorabe. Naime, prava na jeftin smještaj i prehranu moguće je transferirati, odnosno preprodati onima koji ne ostvare takva prava. Zloraba može ići upravo nauštrb onih čiji je socijalni status najteži, a iz drugog razloga (npr. slabiji uspjeh na studiju, prebivalište u mjestu studiranja) nisu ostvarili pravo na smještaj ili prehranu u studentskom domu. U tom slučaju proračunska se sredstva mogu potrošiti, a da se ne ostvare željeni ciljevi socijalne politike subvencioniranja studentskog smještaja i prehrane.

Subvencioniranje prehrane i smještaja studenata otvara i pitanje učinaka takve mjere na društveno blagostanje. Iz teorije javnih financija poznato je da subvencije, jednako kao i porezi, uzrokuju nastanak viška tereta, odnosno gubitka blagostanja jer potražnju za subvencioniranim dobrom podižu iznad one razine koja bi izjednačavala granični trošak (cijenu) s

¹⁶ Odluka o sanaciji studentskog centra u Zagrebu, Narodne novine, br. 7/2002. i Odluka o sanaciji studentskog centra u Osijeku, Narodne novine, br. 7/2002.

graničnom korisnošću tog dobra (vidjeti npr. Rosen, 1999.). Jednako tako, zbog subvencioniranja prehrane i smještaja studenata povećava se potražnja za njima, te se javlja i kod onih koji inače ne bi koristili usluge studentskih centara. Stoga se na subvencije na tako povećanu količinu potražnje troši više nego kada bi se financijski podupiralo samo one koji bi koristili usluge studentskih centara i bez državne subvencije.

Problem zlorabe, kao i problem gubitka blagostanja može se ukloniti dodjelom neposrednih dohodovnih transfera ciljanim skupinama studenata (stipendijama), umjesto subvencioniranjem konkretnih dobara i usluga.

Konačno, subvencioniranje prehrane i smještaja studenata smanjuje ukupni trošak studiranja te može smanjiti motivaciju studenata da studij završe u što kraćem roku što može nepovoljno utjecati na proizvodni kapacitet gospodarstva. Stipendije i krediti u tom smislu mogu se smatrati pogodnijim načinom financijskog podupiranja studenata.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE ISTRAŽIVANJA

Javno financiranje troškova studiranja ostvaruje se putem izravnih državnih potpora sveučilištima i ustanovama koje osiguravaju studentsku prehranu i smještaj, ili kao financijska pomoć studentima u obliku stipendija i kredita sa subvencioniranim kamatnim stopama. U Hrvatskoj je do sada izostalo sustavno bavljenje svim elementima troškova studiranja, pa među financijskim poticajima studiranju iz javnih izvora prevladavaju oni tradicionalni – financiranje dijela školarina i subvencioniranje studentskog standarda. Kriteriji dodjele prava na školarine ili subvencionirani smještaj i prehranu nisu u potpunosti konzistentni te iz njih nije moguće jasno razabrati cilj primijenjenog financijskog podupiranja studenata. Osim toga, finan-

cijska se pomoć iz javnih izvora susreće s proračunskim ograničenjem i sekundarnim značajem u odnosu na financiranje redovne djelatnosti visokih učilišta zbog čega je, ako oni i postoje, upitna mogućnost ostvarivanja ciljeva te pomoći.

Iz toga proizlazi da bi bilo potrebno provesti ocjenu svrsishodnosti postojećih mjera te ako se one pokažu nesvrshodnima, pristupiti razradi novih mjera financijskog podupiranja studenata. No, da bi mjere bile uspješne i učinkovite, trebale bi se temeljiti na uvidu u materijalni status i razinu obrazovanosti obitelji iz kojih potječe student, obiteljski status studenta, radni status i omjer vremena koje posvećuje poslu ili studiju, imovinsko stanje i strukturu proračuna studentskog kućanstva, vrstu i cijenu smještaja, uvjete života i zadovoljstvo studenata materijalnim statusom. Tek će raspoloživost izvornih podataka iz EUROSTUDENT-a za Hrvatsku omogućiti stjecanje takvog uvida. U tom smislu daje se preporuka da se Hrvatska projektu EUROSTUDENT pridruži u narednom krugu 2009.-2011. godine.

Preporuka daljnjeg istraživanja je analiza socijalne politike u Hrvatskoj usmjerena na poticanje studentskog standarda kroz subvencioniranje smještaja i prehrane, kao i subvencioniranje školarina i studentskih kredita, prema ciljevima, kriterijima i izvorima financiranja. Posebnu ulogu u tome imaju jedinice lokalne vlasti koje pružaju raznovrsne potpore studentima međutim, pitanje je postoji li praćenje učinaka i veza s potrebama na tržištu rada. Po sistematizaciji ukupnih potpora studentima u Hrvatskoj, istraživački izazov je prikazati razlike u sustavu financiranja studenata u Hrvatskoj i Europskoj uniji kojim bi se provjerila hipoteza da za razliku od država Europske unije, poticanje studentskog standarda u Hrvatskoj nema u dovoljnoj mjeri izražena obilježja socijalne politike, ali i da sa stajališta ostvarivanja ciljeva ekonomske politike ove mjere imaju određenih slabosti.

Prilog 1.

Popis izvora informacija o studentskim kreditima i stipendijama

Naziv institucije	Mrežna stranica
BANCO POPOLARE CROATIA d.d.	http://www.bpc.hr/
BANKA BROD d.d.	http://www.banka-brod.hr/
BANKA KOVANICA d.d.	http://www.kovanica.hr/
BANKA SPLITSKO-DALMATINSKA d.d.	http://www.bsd.hr/
BKS BANK d.d.	http://www.bks.hr/BKS_HR_webp/BKS/Praesentation/BKS_Home.jsp
CENTAR BANKA d.d.	http://www.centarbanka.hr/
CREDO BANKA d.d.	http://www.credobanka.hr/
CROATIA BANKA d.d.	http://www.croatiabanka.hr/Default.aspx
ERSTE & STEIERMÄRKISCHE BANK d.d.	http://www.erstebank.hr/index.asp
HRVATSKA POŠTANSKA BANKA d.d.	http://www.hpb.hr/
HYPO ALPE-ADRIA-BANK d.d.	http://www.hypo-alpe-adria.hr/bank/
IMEX BANKA d.d.	http://www.imexbanka.hr/
ISTARSKA KREDITNA BANKA UMAG d.d.	http://www.ikb.hr/Default.aspx
JADRANSKA BANKA d.d.	http://www.jadranska-banka.hr/
KARLOVAČKA BANKA d.d.	http://www.kaba.hr/
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA	http://www.kckzz.hr/obrazovanje/visoko-skolstvo/natjecaj-za-dodjelu-studentskih-kredita-2008-2009.-godina
KREDITNA BANKA ZAGREB d.d.	http://www.kbz.hr/
MEĐIMURSKA BANKA d.d.	http://www.mb.hr/Default.aspx
MEĐIMURSKA ŽUPANIJA	http://www.medjimurska-zupanija.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=518&Itemid=306
MINISTARSTVO MORA, PROMETA I INFRASTRUKTURE	http://www.mmpi.hr/
MINISTARSTVO OBITELJI, BRANITELJA I MEĐUGENERACIJSKE SOLIDARNOSTI	http://www.mobms.hr/media/7945/natjecaj.pdf
MINISTARSTVO OBRANE REPUBLIKE HRVATSKE	http://www.morh.hr/hr/karijera-u-morh-a-i-os-rh/natjecaji-i-oglas/natjecaj-za-civilno-vojno-skolovanje-kadet.html
MINISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA I EUROPSKIH INTEGRACIJA	http://www.mvpei.hr/hmiu/tekst.asp?q=04n-n03
MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA	http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3213
NAVA BANKA d.d.	http://www.navabanka.hr/
OTP BANKA HRVATSKA d.d.	https://www.otpbanka.hr/pdf/kredit_i_gotovinski_studenti.pdf
PARTNER BANKA d.d.	http://www.paba.hr/default.aspx?id=29
PODRAVSKA BANKA d.d.	http://www.poba.hr/
PORTAL INSTITUTA ZA RAZVOJ OBRAZOVANJA	www.stipendije.info
PRIMORSKA BANKA d.d.	http://www.primorska.hr/hrv/rijecpredsjednika.asp
PRIVREDNA BANKA ZAGREB d.d.	http://www.pbz.hr/Default.aspx?sec=804

RAIFFEISENBANK AUSTRIA d.d.	http://www.rba.hr/
SAMOBORSKA BANKA d.d.	http://www.sabank.hr/
SLATINSKA BANKA d.d.	http://www.slatinska-banka.hr/
SOCIÉTÉ GÉNÉRALE-SPLITSKA BANKA d.d.	http://www.splitskabanka.hr/Gra%c4%91ani/Studenti/tabid/3577/Default.aspx
SVEUČILIŠTE U RIJECI	http://www.uniri.hr
ŠTEDBANKA d.d.	http://www.stedbanka.hr/
VABA d.d. BANKA VARAŽDIN	http://www.vaba.hr/default.aspx?id=15
VENETO BANKA d.d.	http://www.venetobanka.hr/Default.aspx
VOLKSBANK d.d.	http://www.volksbank.hr/
ZADARSKA ŽUPANIJA	http://www.zadarska-zupanija.hr/sl_glasnik/glasnici/2007_14glasnik/glasnik_14.pdf
ZAGREBAČKA BANKA d.d.	http://www.zaba.hr/home/wps/portal/public/Naslovnica

LITERATURA

- Državni zavod za statistiku (2009). Indeksi potrošačkih cijena u rujnu 2009. *Priopćenje DZS-a*, 24. listopada 2009. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Ekonomski institut (2008). *Subvencioniranje prehrane i smještaja studenata*. Neobjavljena projektna studija.
- European Commission (1999). *Key topics in education, financial support for students in higher education in Europe - Trends and debates*. Part I: Description of present systems of student financial support.
- European Commission (2007). *Key data on higher education in Europe 2007*. Dostupno na mrežnim stranicama: <http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice/showPresentation?pubid=088EN>
- Eurostat (2008). *Statistics in focus* No. 117. Dostupno na mrežnim stranicama: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Eurostat (2009). *Indicators on education finance*. Dostupno na mrežnim stranicama: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/database>
- Eurostudent III (2008). Dostupno na mrežnim stranicama: www.eurostudent.eu
- Eurydice (2009). *Key data on education in Europe 2009*. Education, audiovisual and cultural executive agency – EACEA P9 Eurydice. European Commission.
- Eurydice (2010). *Eurybase: The information database on education systems in Europe*. Dostupno na mrežnim stranicama: <http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice/EuryCountry>
- Filipić, P. (2009). Makroekonomija gubljenja statusa redovitog studenta ili fiskalne posljedice (ne)položenog ispita. *Financijska teorija i praksa*, 33(1), 1-23.
- Jacobs, B., & van der Ploeg, F. (2006). Guide to reform of higher education: A European perspective. *Economic Policy*, 21(47), 535-592. doi:10.1111/j.1468-0327.2006.00166.x
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2010). *Odluka o kriterijima za raspodjelu mjesta u studentskim domovima studentskih centara*. Dostupno na mrežnim stranicama: [ttp://www.sczj.hr/gallery/kat/454/data/kriteriji_smjestaj.pdf](http://www.sczj.hr/gallery/kat/454/data/kriteriji_smjestaj.pdf)
- Odluka o sanaciji studentskog centra u Osijeku. *Narodne novine*, br. 7/2002.
- Odluka o sanaciji studentskog centra u Zagrebu. *Narodne novine*, br. 7/2002.
- Pravilnik o potpori za pokriće troškova prehrane. *Narodne novine*, br. 51/2002.
- Rašić, I., Podrug, N., & Slijepčević, S. (2006). Application of AHP method in selection of bank accounts by Croatian students. In *The transition to sustainable development: The path to European integration*. Sarajevo: School of Economics and Business, University of Sarajevo.
- Rosen, H. S. (1999). *Javne financije*. Zagreb: Institut za javne financije.
- Schwarz, S., & Rehburg M. (2004). Study costs and direct public student support in 16 European countries – Towards a European higher education area?. *European Journal of Education*, 39(4), 521-532. doi:10.1111/j.1465-3435.2024.00202.x
- Studentski centar Varaždin (2009). Dostupno na mrežnim stranicama: www.scvz.hr

- Studentski centar Zagreb (2009). Dostupno na mrežnim stranicama: www.sczg.hr
- Teixeira, P. N., Johnstone, B. D., Rosa, M. J., & Vossensteyn, H. (Eds.) (2006). *Cost-sharing and accessibility in higher education: A fairer deal?*. Dordrecht: Springer.
- van der Ploeg, F., & Veugelers, R. (2008). Reforming European universities: Scope for an evidence-based process. *CESifo working Paper* No. 2298.
- Vehovec, M. (2009). Neizravno javno financiranje visokog obrazovanja. *Revija za socijalnu politiku*, 16(2), 175-208. doi:10.3935/rsp.v16i2.878
- Vukasović, M., Babin, M., Ivošević, V., Lažetić P., & Miklavč, K. (Eds.). (2009). *Financing higher education in South-Eastern Europe: Albania, Croatia, Montenegro, Serbia, Slovenia*. Belgrade: Centre for Education Policy.
- Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju. *Narodne novine*, br. 123/2003, 198/2003, 105/2004, 174/2004, 46/2007.

Summary

FINANCIAL SUPPORTS FOR STUDENTS IN HIGHER EDUCATION IN CROATIA

Jelena Budak, Sunčana Slijepčević, Sandra Švaljek

*Institute of Economics, Zagreb
Zagreb, Croatia*

Similar to many European Union (EU) countries, higher education in Croatia is traditionally characterized by a high-level government support for financing academic and non-academic services. However, private-sector financial contributions are becoming increasingly important in higher education financing. Models of higher education financing in European countries differ according to the share of funding allocated by the private sector to higher education. Indirect government support to student standard through subsidies for accommodation, meals and other services, as well as scholarships and student loans are part of the country's social policy.

The main goal of this paper is to provide an overview of the EU practices in supporting higher education, and to analyze types and levels of financial supports for students in Croatia. Having in mind that there is a lack of relevant data which would enable a deeper comparative analysis of the Croatian model of higher education financial supports in comparison/ with respect to other EU countries, in the conclusion we identify the prerequisites for this topic's future analysis.

Key words: education, financial supports, student standard, European practice.

